

legași ai minorităților în unele organe administrative, condamnă siguranța și mișcările irendentiste deopotrivă, starea de asediu, înarmarea. Cere cuvînt liber, presă liberă, școală liberă, ocrotirea ucenicilor; alegeri nouă. În politica externă dezinfecție de francofilismul bolnăvicios; orientajie pacifistă, pace cu Rusia, înțelegere economică și căutare de piețe acolo... Dezarmarea gîndurilor de revanșă... Fostul primar al orașului Tîrgul Mureșului recomandă ca directivă în educația tinerimii maghiare cultul pentru muncă și însușirea pentru ideea păcii...

Spiritul de libertate și de toleranță, care este în tradiția Ardealului, accentuiază unii, trebuie să fie o realitate în viață, azi, cînd se urmărește statornicirea unei păci definitive între popoare.

Sînt de reproduș cîteva pasagii — tocmai fiindcă se adresează publicului maghiar: „Dacă vrem să ne mobilăm din nou casa, spune medicul primar din Tîrgul Mureșului, trebuie să începem aruncînd afară toată mobila veche, oricît de pioasă amintire ar fi legată de un lucru vechiu... S'o rupem definitiv cu vechile prejudecăți”. „Tot ce iace izolează de oameni unii de alții este rămășița unor timpuri barbare, care trebuie stîrpită din rădăcină. Izolarea niciodată nu poate să fie splendidă. Salutar este numai aceia ce promovează legătura dintre oameni, cunoașterea și înțelegerea reciprocă, ceea ce găsește cît mai multe feluri comune pe sama cît mai multora, ceea ce realizează legături intense între deosebite neamuri, între oameni de știință, scriitori, artiști și între tot felul de oameni cu interese comune...” „Trebuie convins omul că viteazul, eroul, este un leu, o bestie care constituie o primejdie comună, o fiară singeroasă; că nu este altă glorie decît bunătatea, altă victorie decît iubirea de oameni, alt eroism decît stăpînirea de sine și nu este altă vitejie decît munca săvîrșită spre folosul omenirii...” Să ne străduim, deci, într'acolo ca acest scump Ardeal al nostru „pămîntul clasic al toleranței religioase” să

alături cît mai curînd la numele acesta frumos pe acel încă mai frumos de „pămînt clasic al pacifismului”. Directorul unei școli comerciale superioare încheie astfel: „...Noi Ungurii, din părțile ardene, cînd vedem anul 1922 pornînd la drum, îl primim cu acel gînd, că nu păstrînd doctrine rele, ci în scopul unei munci productive ne întoarcem în deplin acord cătră frații noștri romini accentuînd năzuința ca clădirea nouă a statului s'o zidim împreună. Nu dușmani, ci cețățeni cinstiți vrem să-i fim statului. Nu sîntem străini pe pămîntul acesta, ci dintr'însul ne-am prins rădăcini, lui vrem să-i mărim puterea și cerem puțința pentru aceasta. Dorim așa tratament al căru principiu este: poartă-te față de alții, cum vrei să se poarte alții față de tine. Căuțăm înțelegere, așteptăm bunăvoință și dorim respectarea instituțiilor noastre. Să fie odată pace pe pămîntul acesta binecuvîntat...”
(*Napkelet*, N-rele 24—25).

George Sand

Cele o sufă și mai bine de volume ale lui G. Sand se cetesc azi cu mare greutate, și în orice caz, odată cetite, nu se mai iau în mină. Opera scriitoarei franceze a fost scoasă din circulație de oarece nu era clădită pe-o solidă temelie cu adevărat artistică ci pe feluritele tendințe filozofice, morale și sociale care interesau cel mult atunci cînd ea a fost scrisă. *De romanele lui George Sand se poate azi ocupa Istoria Culturii, dar nu se poate ocupa Istoria Literaturii*: personajile ce întîlnim în ele nu sînt creațiuni poetice cu viața eternă, ci mumii ori simple documente istorice.

Din punct de vedere practic, Sand a fost fără îndotală printru cel mai de samă reprezentanți ai vieții morale europene în cei 20 ani ce precedară revoluția dela 1848. Și o reprezintă prin strania utopie ce s'ar putea numi *religunea dragostei*, corespunzînd noilor vremuri lipsite de Dumnezeu și totuși dornice de Dumnezeu. Conform acestei religii, sensul

vieții stă în dragostea cu un vădit caracter sensual, contopind pe Eros cu Dumnezeu. Se proclamă astfel „dreptul pasiunii”, care e suverană și subjugă orice altă acțiune. „Cine iubește fără a fi iubit trebuie să respecte pasiunea creaturilor iubite pentru un alt obiect, și dragostea poruncește să se sacrifice spre a face astfel ca aceea să celebreze în plină libertate și bucurie ritul cel sacru: prin acest sacrificiu își împlinește datoria și-și arată eroismul de care e în stare, îndrăgostitul cel desăvârșit” (pg. 3). Aceasta și nu alta a fost tragedia *Lellei* și a lui *Jacques*. Intreagă această scenografie și coreografie a sublimului — care azi nu mai înșală pe nimeni, — formează baza *ideologiei erotice a lui George Sand*.

Recunoscînd origina cu totul sensuală și patologică a teoriilor lui Sand, a religiei ei pentru dragoste, înșamnă că se recunoaște implicit și lipsa lor de importanță doctrinală, filosofică ori, și mai puțin, omenească. Sand nu era o minte profundă, nu avea o intensă viață lăuntrică, iar arta o socotea ca simplu prilej de exprimare a propriei sale sensibilități, netransformată în contact cu viața. Dînsa observă realitatea înconjurătoare dar idealizînd o, în sensul că făcea din orice element al naturii, simboluri ale stărilor sale sufletești, pe care căuta să le însuflețească cu așa zisul ei „lirism” — simplă „*verbosa rettorica della passione*”.

Pe de altă parte defectuoasa compoziție a roșanelor sale, trebuie atribuită lipsei unei viguroase

cugelări, al unui motiv poetic inspirator. „Artă de a doua mină, cași în *Lelia*, vom întîlni în *Indiana*, care este tipul afitor alte romane ale sale, în care precumpănește meșteșugul. Desigur merite secundare scilicet în romanele lui Sand, care este o scriitoare de-o admirabilă abundență și fluiditate, deși de-un redus relief, și știe să povestească și să descrie în chip viu. Dar poate singurele puncte în care scrisul său se înviorează de oarecare poezie sînt „scenele după natură”, de toată lumea lăudate, și care corespundeau unei sincere porniri a spiritului său, unei discrete muzici ce-i cînta în fundul sufletului printre gălăgia cea mare a pasiunilor iperbolizate în mod artificial și a ideilor prost gîndite, și în mijlocul convenționalismelor și expedientelor datorite meșteșugului.

Cît despre romanele din a doua perioadă cele cu tendințe socialiste, ele pot fi luate în samă cel mult ca documente prin care să se dovedească divulgarea concepțiilor socialiste în preajma lui 1848. Și numai favorabil se poate aprecia, romanul idilic, (care se clasează în a treia perioadă a activității lui G. Sand), deși se observă o mai îngrijită și mai îndemnatică orînduire a compoziției, pe care însă n'o mai regăsim în ultima manieră și nici în *Le marquis de Villemer*, în care se vede reîntoarcerea romancierii la poezile de dragoste întreprinse cu prejudecăți filozofice și sociale.

(Benedeto Croce. *Critica*, fasc. I, 1922).